

سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی ۸

اعتبار سند و تعارض آن با ادله‌ی دیگر

در حقوق ایران و فقه امامیه

معاونت آموزش قوه قضائیه

دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی - قم

انتشارات جنگل

| | |
|---------------------|---|
| عنوان و نام پدیدآور | : اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه / تدوین معاونت آموزش قوه قضاییه |
| مشخصات نشر | : تهران: جنگل ۱۳۸۸. |
| مشخصات ظاهری | : ۲۵۲ ص. |
| فروست | : سلسله پژوهشهای فقهی - حقوقی ۸. |
| شابک | : ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۱-۳۹۳-۶ |
| وضعیت فهرستنویسی | : فیبا |
| یادداشت | : کتابنامه به صورت زیرنویس. |
| موضوع | : اسناد حقوقی - ایران - تفسیر و استنباط. |
| موضوع | : اسناد حقوقی (فقه). |
| موضوع | : ادله اثبات دعوی - ایران. |
| شناسه افزوده | : ایران، قوه قضاییه. دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی. |
| رده‌بندی کنگره | : ۱۳۸۸ الف۵الف/۶۷۱ KMH۴۷۱ |
| رده‌بندی دیوبی | : ۳۴۷/۵۵ |
| شماره کتابشناسی ملی | : ۱۶۹۵۴۵۵ |

پایگاه اینترنتی: WWW.law-training.ir پست الکترونیکی: motoon@law-training.ir

نشانی: تهران- خ حافظ شمالی - نیش خ سبزه - ساختمان شماره سه قوه قضاییه - معارن آموزش قوه قضاییه



عنوان: سلسله پژوهش‌های فقهی-حقوقی (۸) اعتبار سند و تعارض آن با ادله دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه

گردآوری و تدوین: معاونت آموزش قوه قضاییه

محقق: دکتر محمدجواد ارسطا

بازبینی و کنترل نهایی: محمد اسماعیل بیگی

نمونه‌خوانی و کنترل منابع: محمود رضایی

ناظر چاپ: منصور سعیدی

چاپ و صحافی: شرکت زیتون چاپ بهاران

تیراژ و نوبت چاپ: ۱۰۰۰ نسخه، اول، ۱۳۸۸

قیمت: ۳۵۰۰۰ ریال

ناشر: انتشارات جنگل

تلفن مرکز پخش: ۰۹-۶۶۴۸۷۱۱۵-۶۶۴۹۵۲۷۵-۲۱ <http://www.junglepub.org>

[email://Info@junglepub.org](mailto:Info@junglepub.org) ۰۲۱۱-۲۲۱۲۰۴۷-۲۲۳۹۸۰۹

« مسئولیت علمی مطالب و نظریه‌ها متوجه گروه تحقیقی است و الزاماً نظریه معاونت آموزش قوه قضاییه نمی‌باشد.

« معاونت آموزش قوه قضاییه از هرگونه نقد و نظر نسبت به محتوی این کتاب استقبال می‌کند.

« کلبه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به معاونت آموزش قوه قضاییه می‌باشد و نقل هرگونه مطالب با ذکر

منبع بلامانع می‌باشد.

فهرست

| | |
|--|----|
| مقدمه..... | ذ |
| فصل اول: کلیات | |
| گفتار نخست: تعریف سند..... | ۱ |
| ۱. معنای لغوی سند..... | ۱ |
| ۲. معنای اصطلاحی سند..... | ۲ |
| ۳. عناصر معنای اصطلاحی سند..... | ۲ |
| گفتار دوم: نگاهی به تاریخچه‌ی سند..... | ۵ |
| ۱. تاریخچه‌ی سند در ایران..... | ۵ |
| ۲. تاریخچه‌ی سند در منابع اسلامی..... | ۶ |
| گفتار سوم: بررسی برخی اصطلاحات مربوط به سند در فقه امامیه..... | ۱۰ |
| ۱. سُفْتَجَه..... | ۱۰ |
| ۲. صک..... | ۱۲ |
| ۳. خرید و فروش صک (= بیع الصکاک)..... | ۱۳ |
| ۴. اثبات وقف به وسیله‌ی سند (وقف نامه)..... | ۱۳ |
| ۵. مَحْضَر..... | ۱۴ |
| ۶. دیوان الحکم (دفتر دادگاه)..... | ۱۶ |
| ۷. وثایق و سجلات..... | ۱۸ |

| | |
|----|---|
| ۲۰ | کتاب الاصل |
| ۲۱ | صحيفة الفرائض |
| ۲۲ | ۱۰. کاتبان یک طبقه‌ی اجتماعی |
| ۲۵ | گفتار چهارم: اهمیت و جایگاه سند در زمان حاضر |
| ۲۵ | ۱. دلایل اهمیت سند در زمان حاضر |
| ۲۶ | ۲. اهمیت سند در حقوق ایران |
| ۲۷ | گفتار پنجم: انواع سند |
| ۲۷ | ۱. تقسیم سند به رسمی و عادی در حقوق ایران |
| ۲۸ | ۲. تقسیم سند به رسمی و عادی در حقوق دیگر کشورها |
| ۳۰ | گفتار ششم: تفاوت‌های سند رسمی و عادی |
| ۳۰ | ۱. از نظر قدرت اجرایی |
| ۳۱ | ۲. از نظر اعتبار تاریخ |
| ۳۲ | ۳. از نظر ادعای جعل، تردید و تکذیب |
| ۳۲ | الف. منظور از انکار سند |
| ۳۳ | ب. منظور از ادعای جعل |
| ۳۳ | ج. مقایسه‌ی جعل و انکار |
| ۳۴ | ۴. از نظر تشریفات |
| ۳۶ | ۵. از نظر تنظیم‌کننده |
| ۴۰ | گفتار هفتم: کاربردهای سند |

فصل دوم: سند، یکی از ادله‌ی اثبات دعوا

| | |
|----|--|
| ۴۳ | مقدمه |
| ۴۷ | گفتار نخست: دلایل اثبات اعتبار سند (به عنوان یکی از ادله‌ی اثبات دعوا) |
| ۴۷ | ۱. قرآن کریم |
| ۷۱ | ۲. روایات |
| ۷۱ | ۳. فحوی (طریق اولویت) |

| | |
|-----|---|
| ۷۷ | ۴. سیره |
| ۸۵ | ۵. استقرا. |
| ۸۸ | ۶. بینه‌ی کتبی |
| ۹۹ | ۷. مجموع ادله |
| ۱۰۰ | ۸. علم قاضی |
| ۱۰۳ | گفتار دوم: اعتبار سند از دیدگاه اهل سنت. |
| ۱۰۳ | ۱. عناوین مختلف سند در فقه اهل سنت. |
| ۱۰۴ | ۲. ادله‌ی اهل سنت در اثبات اعتبار سند. |
| ۱۰۶ | گفتار سوم: دلایل عدم اعتبار سند (به عنوان یکی از ادله‌ی اثبات دعوا) |
| ۱۰۶ | ۱. اصل عملی |
| ۱۰۶ | ۲. روایات (دلایل اجتهادی) |
| ۱۰۷ | ۳. اجماع |
| ۱۰۹ | گفتار چهارم: سند دلیل مستقل یا غیر مستقل؟ |
| ۱۰۹ | ۱. از دیدگاه حقوق ایران. |
| ۱۱۰ | ۲. از دیدگاه فقه امامیه |
| ۱۱۸ | گفتار پنجم: ادله‌ی اثبات دعوا، منحصر یا غیر منحصر؟ |
| ۱۱۸ | ۱. از دیدگاه فقه امامیه |
| ۱۲۴ | ۲. از دیدگاه حقوق ایران. |
| ۱۲۶ | الف. سیستم دلایل اخلاقی (شیوه‌ی آزاد اثبات) |
| ۱۲۶ | ب. سیستم دلایل قانونی (شیوه‌ی قانونی اثبات) |
| ۱۲۸ | ۳. بررسی ادله‌ی اثبات دعوا |
| ۱۲۸ | الف. اقرار. |
| ۱۲۹ | ب. اسناد کتبی |
| ۱۳۱ | ج. شهادت |
| ۱۳۵ | د. امارات |
| ۱۳۷ | ه. قسم. |

| | |
|-----|-----------------------------------|
| ۱۴۰ |و. معاینه‌ی محل و تحقیق محلی |
| ۱۴۱ |ز. نظریه‌ی کارشناس |
| ۱۴۳ |ح. علم قاضی |

فصل سوم: تعارض سند با دیگر ادله‌ی اثبات دعوا

| | |
|-----|--|
| ۱۵۱ |مقدمه |
| ۱۵۲ |گفتار نخست: تعارض سند با اقرار |
| ۱۵۲ |۱. در حقوق ایران |
| ۱۵۵ |۲. در فقه امامیه |
| ۱۶۲ |گفتار دوم: تعارض سند با شهادت |
| ۱۶۲ |۱. در حقوق ایران |
| ۱۷۶ |۲. در فقه امامیه |
| ۱۸۲ |گفتار سوم: تعارض سند با امارات |
| ۱۸۲ |۱. در حقوق ایران |
| ۱۹۱ |۲. در فقه امامیه |
| ۱۹۲ |الف. تعارض سند با اماره‌ی قانونی از دیدگاه فقه امامیه |
| ۱۹۵ |ب. تعارض سند با امارات قضایی از دیدگاه فقه امامیه |
| ۱۹۷ |گفتار چهارم: تعارض سند با قسم |
| ۱۹۷ |۱. در حقوق ایران |
| ۲۰۰ |۲. در فقه امامیه |
| ۲۰۳ |گفتار پنجم: تعارض سند با نظریه‌ی کارشناس |
| ۲۰۳ |۱. در حقوق ایران |
| ۲۰۵ |۲. در فقه امامیه |
| ۲۱۲ |گفتار ششم: تعارض سند با سند |
| ۲۱۲ |۱. در حقوق ایران |
| ۲۱۷ |۲. در فقه امامیه |

| | | |
|-----|-------|----------|
| ۲۲۳ | | کتابنامه |
| ۲۲۳ | | فارسی |
| ۲۲۶ | | عربی |
| ۲۳۴ | | لاتین |
| ۲۳۴ | | مقاله‌ها |

مقدمه

امروزه با توجه به رشد سریع علوم، جامعه‌ای می‌تواند جایگاه مناسبی در بین جوامع داشته باشد که با رهروان قافله‌ی علم و دانش هماهنگ باشد و جامعه‌ای دارای رشد، توسعه و توان می‌باشد که نیروی انسانی متخصص و محقق بیشتری در جهت تولید علم در ابعاد گوناگون داشته باشد. عقب ماندگی علمی و فرهنگی معضلی است که کشورهای جهان سوم با آن دست و پنجه نرم می‌کنند و باعث تسلط قدرت‌های استعماری بر آنان شده است. در این کشورها تحقیقات اهمیت و ضرورت چندانی ندارد و کمترین بودجه را به این امر اختصاص می‌دهند. با پیروزی انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی علیه السلام، انقلابی عظیم در آحاد جامعه به وجود آمد و مردم به خودباوری رسیدند و تحرک چشم‌گیری در جهت رشد علمی جامعه آغاز شد و هر روز نیز در حال گسترش است و امروز با هدایت‌های امام‌گونه‌ی رهبر فرزانه انقلاب حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (دامت برکاته) و با اعلام نهضت نرم‌افزاری و تولید علم، شتاب بیشتری به خود گرفته است و می‌رود که در صورت حمایت همه‌جانبه‌ی مسئولان و با همت بلند اندیشمندان و محققان و نهادهای تحقیقات و اختصاص بودجه‌های کافی به این امر در زمانی نه چندان دور کشور اسلامی ما نیز در زمره‌ی پیشروان قافله‌ی علم و دانش قرار گیرد و عظمت از دست رفته خود را باز یابد؛ البته آنگاه تحقیقات اثربخش و قابل عرضه در مجامع علمی داخلی و خارج خواهد بود که بنیادین، نو و در حوزه‌های مختلف مورد نیاز جامعه باشد.

بدون شک از جمله حوزه‌هایی که با توجه به نوپا بودن نظام اسلامی و دور بودن فقه امامیه در قرن‌های گذشته (در بعد مسائل حکومتی) از متن جامعه، نیاز به تحقیق و پژوهش

دارد، حوزه‌ی قضا می‌باشد؛ چرا که امروزه دستگاه قضایی و قضات در جریان رسیدگی به پرونده‌ها نظر به ابهام، اجمال، نقص و تعارض قوانین با مجموعه‌ای از سؤال‌های بی‌پاسخ مواجه هستند که پاسخ آنها را در قوانین مدون نمی‌یابند و از این رو است که قانونگذار در همان ابتدای پیروزی انقلاب با توجه خاص اقدام به تصویب اصل ۱۶۷ قانون اساسی کرد که مقرر می‌دارد: «قاضی موظف است کوشش کند که حکم هر دعوا را در قوانین مدون بیابد و اگر نیابد یا استناد به منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر، حکم قضیه را صادر نماید و نمی‌تواند به بهانه‌ی سکوت یا نقص یا اجمال یا تعارض قوانین مدونه از رسیدگی به دعوا و صدور حکم امتناع ورزد.» و لذا دستگاه قضایی کشور در جهت تحقق هرچه بهتر خواست قانونگذار در سال ۱۳۷۶ اقدام به تأسیس مرکز تحقیقات فقهی قوه‌ی قضاییه نمود - که در سال ۱۳۸۳ بخش وسیعی از وظایف آن به عهده‌ی دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی گذاشته شد - تا هم در جهت تهیه‌ی پاسخ سؤال‌های روزمره‌ی قضات با انجام پژوهش و استفتا از مراجع معظم تقلید اقدام نماید^۱ و هم در موارد لازم با انجام تحقیقات بنیادین در راستای ابهام‌زدایی از قوانین و ارائه پیشنهاد نسبت به اصلاح قوانین اقدام نماید و هم در تهیه‌ی متون آموزشی مناسب فعالیت کند که با توجه به عنایت حضرت حق و پشتیبانی مسؤولان محترم قوه‌ی قضاییه خصوصاً حضرت آیت‌الله هاشمی شاهرودی (دام عزه) رئیس معظم قوه‌ی قضاییه و کمک‌های بی‌دریغ حضرت حجت الاسلام والمسلمین جواهری (زید عزه) معاون محترم آموزش قوه قضاییه در این قسمت نیز تحقیقات به عمل آمده با عنوان سلسله پژوهش‌های فقهی - حقوقی تنظیم گردید که در چندین جلد چاپ و به جامعه‌ی علمی و حقوقی کشور تقدیم می‌شود. آنچه پیش رو دارید هشتمین جلد از این مجموعه با عنوان «اعتبار سند و تعارض آن با ادله‌ی دیگر در حقوق ایران و فقه امامیه» می‌باشد.

اشاره به چند نکته بایسته است:

۱. هدف از انتشار این مجموعه ارتقای دانش فقهی علاقمندان به ویژه قضات محترم، آشنایی بیشتر با مبانی فقهی قوانین و تسهیل جریان سیاست‌های کلی قوه‌ی قضاییه است.

۱. تحقیقات انجام شده در این راستا تاکنون در سیزده جلد با عنوان مجموعه نظریات مشورتی فقهی در امور کیفری و حقوقی به چاپ رسیده است.

۲. پژوهش‌های انجام شده در این مجموعه بر اساس طرح‌های تحقیقاتی مصوب قوه قضاییه در مرکز تحقیقات فقهی (وقت) که زیر مجموعه‌ی معاونت آموزش و تحقیقات قوه بود، انجام شده و در دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی بازنگری، اصلاح و چاپ شده است. آرا و نظریات محققان محترم، لزوماً دیدگاه معاونت آموزش و دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی نمی‌باشد.

۳. مجموعه‌ی حاضر از اولین کارهای انجام شده به صورت گسترده می‌باشد که طبعاً با نقص‌هایی همراه خواهد بود؛ لذا از همه‌ی اندیشمندان و صاحب‌نظران تقاضا می‌شود با پیشنهادها و انتقادهای سازنده‌ی خویش ما را در ادامه‌ی این مسیر برای عرضه‌ی کارهای بهتر یاری نمایند.

۴. زحمات محقق ارجمند این نوشتار حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدجواد ارسطا را ارج می‌نهیم و توفیق بیشتر ایشان را خواستاریم.

در پایان از همکاران معاونت آموزش قوه‌ی قضاییه و دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی قم که در آماده‌سازی و چاپ این مجموعه نقش داشته‌اند تقدیر و تشکر می‌شود.

سعدالله قلی‌پور

مدیرکل دفتر آموزش روحانیون

و تدوین متون فقهی - قم